

Czesław Mazur, Włodzimierz Godlewski, Stanisław Kalinkowski

Biuletyn patrystyczny

Collectanea Theologica 54/1, 125-136

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIULETYN PATRYSTYCZNY

Zawartość: I. PUBLIKACJE. Antyk chrześcijański w publikacjach polskich 1981 r. Materiały bibliograficzne. II. SPRAWOZDANIA. V Międzynarodowy Kongres Studiów Nubiologicznych w Heidelbergu 20—25 września 1982 r.*

I. PUBLIKACJE

Antyk chrześcijański w publikacjach polskich 1981 r. Materiały bibliograficzne

W niniejszym przeglądzie bibliograficznym uwzględnione zostały publikacje patrystyczne oznaczone jako data wydania r. 1981. W nielicznych przypadkach wiązane zostały również druki z roku poprzedniego, nie uwzględnione w przeglądzie za rok 1980. Układ niniejszej bibliografii jest analogiczny w stosunku do zastosowanego w przeglądzie poprzednim.

I. Teksty

A. Antologie

1. *I Padri Vivi. Commenti patristici al Vangelo domenicale.* A cura di Marek Starowieyski. Roma 1980-Citta Nuova Editrice. Anno A. 1980, ss. 326, nlb. 2; Anno B. 1981, ss. 328.

2. *Teksty modlitw [patrystycznych] odmawianych w czasie sympozjum.* Tłum. L. Małunowiczówna, A. Świderkówna, A. Bober M. Bednarz. [W]: *Acta Symposium Patrystycznego poświęconego modlitwie starożytnych chrześcijan. Tarnów 19—21 X 1978 r.* „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 283—285.

3. *Teksty o Matce Bożej. Ojcowie Kościoła greccy i syryjscy.* Przeł. i poprzedził wstępem W. Kania. Niepokalanów 1981 Ojcowie Franciszkanie ss. 286, nlb. 2, il. kolor. ss. 8. (*Beatam me dicent...*, 1).

4. *Teksty o Matce Bożej. Ojcowie Kościoła łacińscy.* Przeł. W. Eborowicz, W. Kania. Niepokalanów 1981 Ojcowie Franciszkanie, ss. 212, nlb. 8 il. kolor. (*Beatam me dicent...*, 2).

5. „U źródeł” [Wybrane fragmenty tłumaczonych tekstów patrystycznych]. Wybór i oprac. Cz. M. „Ład” R.I: 1981 nr 9 s. 2, nr 16/17 s. 11, nr 19 s. 5, nr 24 s. 6, nr 26 s. 4, nr 27 s. 7, nr 28 s. 7.

B. Teksty poszczególnych Ojców

6. *Akathistos.* Tłum. W. Kania. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T.8: 1981 s. 287—293.

7. [Constitutiones Apostolorum]. *Chwała na wysokości Bogu.* (Const. Apostolorum VII, 47). Tłum. L. Małunowiczówna. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 268.

8. Cyryl Aleksandryjski św.: *Ku czci Bogarodzicy.* Tłum.

* Redaktorem niniejszego biuletynu jest Stanisław Kalinkowski Warszawa.

- W. Kania. Tarnów 1981 [Nakładem tłumacza], Druk. Narodowa, Zakł. Nr 16, ss. 10, nlb. 2.
9. Cyryllonas Syryjczyk: *Poemąt o Eucharystii* (fragm.). Tłum. W. Kania. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 276—278 [Przedruk z: PSP t. 11 s. 89—105].
10. Efrem Syryjczyk św.: *Pieśń o ukrzyżowaniu Pana*. Tłum. W. Kania. „Tygodnik Powszechny” R. 35: 1981 nr 14 s. 3.
11. Fastidios Arianin: *Mowa*. Wstęp i tłum. S. Longosz. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 365—369.
12. Hipolit Rzymski św.: *Præx eucharistica* (Trad. Apostolica). „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 274—276.
13. Klemens Aleksandryjski. *Hymn do Chrystusa Króla i Zbawiciela*. (Pedagog III, Zakończenie). Przeł. M. Bednarz. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 268 [Przedruk z: A. Bober, *Antologia patrystyczna*. Kraków 1965 s. 487—489].
14. Klemens Rzymski św.: *Wielka modlitwa powszechna* (List do Koryntian 59—61). Tłum. A. Lisiecki. „Tarnowskie Studia Teologiczne” t. 8: 1981 s. 273—274 [Przedruk z: POK, t. 1 s. 162—165].
15. Maksym Wyznawca św.: *Antologia życia wewnętrznego, Dialog o życiu wewnętrznym, Księga Miłości, Księga Oświeconych, Wykład Modlitwy Pańskiej, List o Miłości*. Z greckiego po raz pierwszy na język nowożytny tłumaczył i wprowadzenie napisał Albert Warkotsch. Poznań [1980] Nakładem tłumacza, Druk. „Pallottinum”, ss. 392.
16. Orygenes: *Komentarz do Ewangelii św. Jana*. Przeł. S. Kalinkowski. Wstęp W. Myszor i E. Stanuła. Cz. 1—2. Warszawa 1981 ATK, ss. 348 + 292 (PSP, t. 28).
17. [Saba Got]. *Opis męki świętego Saby Gota*. Tłum. J. Danielewicz. „Meander” R. 36: 1981 z. 1 s. 35—39.
18. Teodoret z Cyru: *Leczenie chorób hellenizmu*. Z języka greckiego przeł., wstępem, objaśnieniami i indeksem opatrzył S. Kalinkowski. Warszawa 1981 I. W. „Pax”, ss. 297, nlb. 3.

II. Dokumenty kościelne

19. Jan Paweł II pż: *List Ojca Świętego.. do Episkopatu Kościoła katolickiego na 1600 rocznicę I Soboru Konstantynopolańskiego i 1550 rocznicę Soboru Efeckiego*. Warszawa 1981 Kuria Metropolitalna Warszawska, ss. 21, nlb. 1.
20. [Toż, w]: „Kierunki” R. 27: 1981 nr 17 s. 1—2.
21. [Toż, w]: „Vox Patrum” 1981 s. 5—20.
22. Jan Paweł II pż: *List apostolski... na 1600-lecie śmierci św. Bazylego: Patres Ecclesiae*. Tłum. z łac. J. Gajek, M. Starowieyski. Oprac. K. Obrycki. „Studia Theologica Varsaviensia” R. 19: 1981 nr 1 s. 125—145.

III. Opracowania

23. Ablewicz Jerzy bp: *Przemówienie inauguracyjne*. [w]: *Acta Sympozjum Patrystycznego poświęconego modlitwie starożytnych chrześcijan*. Tarnów 19—21 X 1978 r. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 13—16.
24. Andrzejewski Roman bp: *Przypowieść o zbawieniu (Łk 15,4—32) w interpretacji św. Ambrożego z Mediolanu*. „Ateneum Kapłańskie” R. 73: 1981 t. 96 z. 1 s. 63—69.
25. B. K.: [Rec. z]: Augustyn św., *O Państwie Bożym. Przeciw pogaanom ksiąg XII*, T. 1—2. Warszawa 1977. [W]: „Studia Źródłoznawcze” T. 26: 1981 s. 235—236.
26. Bagatti B.: [Rec. z]: *Starożytne reguły zakonne*. Przekład zbior.

Wybór, wstępy i oprac. M. Starowieyski. Oprac. red. E. Stanuła. Warszawa 1980 ATK, ss. 343 (PSP, t. 26). [W]: „Liber Annuus” A. 30: 1980 s. 477.

27. Banach Ryszard: *Patrologia i patrystyka w Tarnowskim Instytucie Teologicznym 1838—1951*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 351—355.

28. Bober Andrzej: *Księga o modlitwie patrystycznej*. (Rec. z: „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 ss. 382). „Vox Patrum” 1981 s. 69—72.

29. Bober Andrzej: *Millenium. Pierwsze tysiąclecie chrześcijaństwa w świetle tekstów źródłowych*. [Informacja na temat przygotowywanej antologii]. „Vox Patrum” 1981 s. 103—105.

30. Bober Andrzej: *Modlitwa patrystyczna. Przegląd bibliograficzno-krytyczny*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 77—96.

31. Bober Andrzej: *Ostatnie odkrycie patrystyczne* (Reguła Eugipiusza). „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” T. 28: 1981 z. 4 s. 131—136.

32. Bolek Anna: *Zywot Atanazego Wielkiego w słowiańskiej literaturze przekładowej*. „Slavia Orientalia” R. 30: 1981 nr 2 s. 199—204.

33. Czapski A.: (Rec. z: M. Simon, *Cywilizacja wczesnego chrześcijaństwa I—IV w*. Przeł. E. Bąkowska, Warszawa 1979) „Novum” 1981 nr 1/2 s. 160—166.

34. Cześ Bogdan: *Ekumeniczny charakter modlitwy u św. Ireneusza*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 164—166.

35. Drączkowski Franciszek: *Kościół jako szkoła Logosu w doktrynie Klemensa Aleksandryjskiego*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” T. 28: 1981 z. 4 s. 137—143.

36. Drączkowski Franciszek: *Znaczenie słów Klemensa Aleksandryjskiego „Modlitwa jest rozmową z Bogiem” w ich kontekście bliższym i dalszym*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 129—132.

37. Drewniewska Barbara, Piszczek Zdzisław: *Antyk w Polsce w 1978 r. Bibliografia*. „Meander” R. 36: 1981 z. 11/12 s. 533—594.

38. Dudziak Jan: *Teologiczno-prawne idee kanonów synodu w Sardynie*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 337—350.

39. Dziuba Andrzej F.: (Rec. z: G. Cereti, *Divorzio, nuove nozze e penitenza nella Chiesa primitiva*, Bologna 1977). „Studia Theologica Varsoviensia” R. 19: 1981 nr 1 s. 282—296.

40. Eborowicz Waclaw: *Funkcja modlitwy w homiliach św. Augustyna*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 197—199.

41. Eckmann Augustyn: *Argumenty filozoficzno-religijne Maksyma z Madaury w liście do św. Augustyna z Hippony broniące tradycyjnej wiary Rzymian*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” T. 28: 1981 z. 4 s. 145—148.

42. Eckmann Augustyn: (Rec. z: H. Wójtowicz, *Studia nad Nonnosem*. Lublin 1980). „Vox Patrum” 1981 s. 72—77.

43. Esbroeck M. van: (Rec. z: *Starożytne reguły zakonne*. Przekł. zbior. Wybór, wstępy i oprac. M. Starowieyski. Oprac. red. E. Stanuła. Warszawa 1980, PSP, t. 26). „Orientalia Christiana Periodica” Vol. 47: 1981 s. 258—259.

44. Florkowski Eugeniusz: *Wielkie jubileusze soborowe* [Konstantynopolitańskiego I i Efeckiego]. „Tygodnik Powszechny” R. 35: 1981 nr 22 s. 1, 4.

45. Fros H.: (Rec. z: *Starożytne reguły zakonne*. Wybór, wstępy i oprac. M. Starowieyski. Warszawa 1980, PSP, t. 26). „Analecta Bollandiana” T. 99: 1981 s. 183—184.

46. Gładyszewski Ludwik: *Modlitewne hymny św. Hilarego i św. Ambrozego* (Wczesnochrześcijańska poezja religijna). „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 167—172.

47. Godlewski Włodzimierz: *Drugi Międzynarodowy Kongres Koptologiczny w Rzymie (22—26 IX 1980 r.)*. „Nauka Polska” R. 29: 1981 nr 3/4 s. 133—135.

48. Gołgowski Tadeusz: „*Biuletyn d'Arabe Chretien*”. „*Collectanea Theologica*” R. 51: 1981 z. 4 s. 173—175.
49. Górny Jan Jerzy: *Krótkie informacje historyczne o obrządkach w Kościele Zachodnim i w Kościołach Wschodnich*. [W]: *Postaniec Warmiński, czyli Kalendarz Maryjny na rok 1982*. Olsztyn 1981 Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, s. 44—48.
50. Górny Jan Jerzy: *Modlitwa w życiu wspólnot monastycznych w świetle pism św. Hieronima*. „*Tarnowskie Studia Teologiczne*” T. 8: 1981 s. 239—247.
51. Górny Jan Jerzy: *Święty Benedykt — Patron Europy. W 1500-ą rocznicę urodzin*. [W]: *Postaniec Warmiński, czyli Kalendarz Maryjny na rok 1982*. Olsztyn 1981 Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, s. 29—37.
52. Grossi Vittorino: *Il contesto battesimale dell' Oratio Dominica nei commenti di Tertuliano, Cipriano, Agostino*. „*Tarnowskie Studia Teologiczne*” T. 8: 1981 s. 153—163.
53. Grześkowiak Henryk: *Chrystocentryczna motywacja postępowania moralnego w pismach Ojców Apostolskich*. „*Poznańskie Studia Teologiczne*” T. 3: 1981 s. 107—119.
54. Heufelder Emanuel Maria: *Droga ku niebu według „Reguły” św. Benedykta*. Tłum. W. Szlenzak. [Zaw. również]: Braso Gabriel M.: *Na drodze życia*. Tłum. A. Świderkówna. Tyniec [1981]. Nakładem Opactwa Benedyktynów, ss. 264, nlb. 1.
55. Holstein Henri: *U początków wspólnoty chrześcijańskiej*. Przeł. J. Radożycki. Warszawa 1981 I. W. „Pax”, ss. 106, nlb. 2.
56. Hrycuniak Sawa: *System trynitarny św. Bazylego Wielkiego i Kapadocejczyków*. „*Rocznik Teologiczny*” R. 22: 1980 z. 2 s. 37—48.
57. Jamróz Władysław: *Amalasunta — uczona królowa Gotów*. „*Meander*” R. 36: 1981 z. 7 s. 367—377.
58. Jastrzębowska Elżbieta: (Rec. z: M. Simon, *Cywilizacja wczesnego chrześcijaństwa I—IV w.* Warszawa 1979). „*Studia Źródloznawcze*” T. 26: 1981 s. 204—206.
59. Jundziłł Juliusz: *Kotwica w literaturze i sztuce wczesnochrześcijańskiej*. „*Nautologia*” R. 16: 1981 nr 2 s. 32—41, il., rys.
60. Kalinkowski Stanisław: *Czas i miejsce modlitwy starochrześcijańskiej*. „*Tarnowskie Studia Teologiczne*” T. 8: 1981 s. 105—108.
61. Kalinkowski Stanisław: *Symposium patrystyczne w Białymstoku, 20 marca 1980 r.* „*Collectanea Theologica*” R. 51: 1981 z. 1 s. 147—148.
62. Kania Wojciech: *Ksiądz Jan Czuj — wybitny krzewiciel myśli patrystycznej w Polsce*. „*Tarnowskie Studia Teologiczne*” T. 8: 1981 s. 357—364.
63. Kania Wojciech: *Pierwsza naukowa rozprawa o modlitwie — Orygenes „Peri euches”*. „*Tarnowskie Studia Teologiczne*” T. 8: 1981 s. 133—137.
64. Kania Wojciech: *Złotousty sięwca słowa* [św. Jan Chryzostom]. Tarnów 1981 [Nakładem autora], Druk. Narodowa Zakł. Nr 16, ss. 27, nlb. 1.
65. Kania Wojciech: *Maryjne oblicze św. Bazylego Wielkiego*. „*Currenda*” 1981 nr 131 s. 28—33.
66. Kania Wojciech: (Rec. z: Św. Augustyn, *Wartości małżeństwa*. Tłum. i oprac. W. Eborowicz. Pelplin 1980 WSD, ss. 98 (*Pro familia* 1.). „*Vox Patrum*” 1981 s. 84—85.
67. Kasia Andrzej: *Wiara i rozum. Szkice o Ojcach Kościoła*. Warszawa 1981 Krajowa Agencja Wydawnicza, ss. 174, nlb. 2 (*Filozofia i codzienność*).
68. Korab Urszula, Tum Danuta: *Benedyktyńskie Symposium Patrystyczne, Wrocław 22—23 IX 1980 r.* [Sprawozdanie]. „*Collectanea Theologica*” R. 51: 1981 z. 4 s. 175—177.
69. Kotuła Tadeusz: *Afrykańscy principales curiae. Z badań nad elitą municypalną epoki późnego Cesarstwa*. „*Zeszyty Naukowe UJ Nr 613 Prace Historyczne*” 1981 z. 70 s. 93—105.

70. Kowalski Aleksander: (Rec. z: F. Manns, *Bibliographie du judéo-christianisme*. Jerusalem 1979). „*Studia Theologica Varsaviensia*” R. 19: 1981 nr 1 s. 294—296.
71. Krawczuk Aleksander: *Sarkofag Konstancji*. (Antyk zawsze żywy). „*Argumenty*” 1981 nr 4 s. 16.
72. Kupiec Kazimierz: *Elementy teologii metropolii i synodu prowincjonalnego w świetle rozwoju struktur Kościoła Starożytnego*. „*Tarnowskie Studia Teologiczne*” T. 8: 1981 s. 313—336.
73. Longosz Stanisław: *Bibliografia modlitwy starożytnych chrześcijan*. (Wybrana). „*Tarnowskie Studia Teologiczne*” T. 8: 1981 s. 260—264.
74. Longosz Stanisław: *X Międzynarodowy Kongres Archeologii Chrześcijańskiej w Tessalonikach*. „*Vox Patrum*” 1981 s. 51—52.
75. Longosz Stanisław: *X Patrystyczne Dni Augustiańskie 1981 r.* „*Vox Patrum*” 1981 s. 57—64.
76. Longosz Stanisław: *Jubileuszowy wieczór wspomnień poświęcony 40-letniej działalności dydaktyczno-naukowej A. Hammana*. „*Vox Patrum*” 1981 s. 95—96.
77. Longosz Stanisław: *Międzynarodowy Kongres Studiów Boecjańskich*. „*Vox Patrum*” 1981 s. 53—54.
78. Longosz Stanisław: *Przedmowa*. [W]: *Akta Sympozjum Patrystycznego poświęconego modlitwie starożytnych chrześcijan*. Tarnów 19—21 X 1978 r. „*Tarnowskie Studia Teologiczne*” T. 8: 1981 s. 7—10.
79. Longosz Stanisław: *Rodzina wczesnochrześcijańska i jej zadania w nauczaniu św. Bazylego Wielkiego*. „*Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*” T. 28: 1981 z. 4 s. 149—168.
80. Longosz Stanisław: *Słowo wstępne*. [W]: *Akta Sympozjum Patrystycznego poświęconego modlitwie starożytnych chrześcijan*. Tarnów 19—21 X 1978 r. „*Tarnowskie Studia Teologiczne*” T. 8: 1981 s. 17—19.
81. Longosz Stanisław: *Znak krzyża świętego w życiu starożytnych chrześcijan*. „*Tarnowskie Studia Teologiczne*” T. 8: 1981 s. 221—232.
82. Longosz Stanisław: (Rec. z: M. Geerard, *Clavis Patrum Graecorum*. Vol. IV: *Concilia et Catenae*. Brepolis, Turhout, ss. 273). „*Vox Patrum*” 1981 s. 80—82.
83. Longosz Stanisław: (Rec. z: V. Peri, *Omellie origeniane sul Salmi. Contributo all' identificazione del festo latino*. Città del Vaticano 1980 = *Studi e Testi* 289). „*Vox Patrum*” 1981 s. 82—83.
84. Longosz Stanisław, Mazur Czesław: *Antyk chrześcijański w czasopismach polskich w 1979 r.* „*Collectanea Theologica*” R. 51: 1981 z. 4 s. 167—172.
85. Longosz Stanisław, Mazur Czesław: *Antyk chrześcijański w Polsce w latach 1978—1979*. „*Vox Patrum*” 1981 s. 21—40.
86. Łomnicki Edward: *Filozoficzno-teologiczna myśl pogańska w apologetyce starożytności*. „*Tarnowskie Studia Teologiczne*” T. 8: 1981 s. 297—306.
87. Łomnicki Edward: *Modlitwa eucharystyczna w przekazie św. Justyna*. „*Tarnowskie Studia Teologiczne*” T. 8: 1981 s. 201—202.
88. Malinowski Andrzej: *Kolokwium patrystyczno-archeologiczne w Lublinie*. „*Vox Patrum*” 1981 s. 54—57.
89. Malinowski Andrzej: *Modlitwy męczenników*. „*Tarnowskie Studia Teologiczne*” T. 8: 1981 s. 109—114.
90. Malinowski Andrzej: *Wieczór wspomnień poświęcony Śp. Prof. Dr Leokadii Małunowiczównie*. „*Vox Patrum*” 1981 s. 89—94.
91. Małunowiczówna Leokadia: *Modlitwa prywatna starożytnych chrześcijan*. „*Tarnowskie Studia Teologiczne*” T. 8: 1981 s. 206—220.
92. Małunowiczówna Leokadia: *Problem cierpienia u św. Bazylego Wielkiego*. „*Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*” T. 28: 1981 z. 4 s. 169—182.

93. Małunowiczówna Leokadia: *VIII Kongres Patrystyczny w Oxfordzie*. [Sprawozdanie] „Vox Patrum” 1981 s. 44—46.
94. Margański Bolesław: *Kształtowanie się modlitwy liturgicznej w okresie Ojców Kościoła*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 187—196.
95. Mazur Czesław: *Modlitwa w Kościele starożytnym*. „Materiały Problemowe” 1981 nr 4 s. 97—107.
96. *Modlitwa w starożytności chrześcijańskiej* [Sprawozdanie z Sympozjum w Tarnowie]. „Materiały Problemowe” 1981 nr 4 s. 125—127.
97. Mazur Czesław: *Benedyktynskie sympozjum patrystyczne*. [Sprawozd.] „Novum” 1981 nr 4 s. 169—173.
98. Michałowski Kazimierz: *Udział nauki polskiej w stworzeniu nowej dziedziny archeologii — nubologia*. „Studia Archeologiczne Uniwersytetu Warszawskiego” T. 1: 1981 s. 151—157.
99. Młotek Antoni: *Próby przewycięzenia augustyńskiego rygoryzmu w sprawie kłamstwa i obrony sekretu*. „Colloquium Salutis” [R] 13: 1981 s. 235—248.
100. Młotek Antoni: *Znaczenie duszpastersko-wychowawcze Biblii według Ojców Kościoła*. „Katecheta” 1981 nr 2 s. 77—81.
101. Myszor Wincenty: *Gnostycyzm w badaniach naszych sąsiadów*. „Collectanea Theologica” R. 51: 1981 z. 1 s. 137—139.
102. Myszor Wincenty: *Gnostycyzm*. [Przegląd publikacji]. „Collectanea Theologica” R. 51: 1981 z. 2 s. 156—157.
103. Myszor Wincenty: *Zagadnienie modlitwy gnostyków*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 35—44.
104. Naskręt Stefan: *Streszczenie dyskusji z V sesji poświęconej problemom dydaktyki patrystycznej*. [W]: *Akta Sympozjum Patrystycznego poświęconego modlitwie starożytnych chrześcijan*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 255—256.
105. Nitecki Piotr: *Ekumeniczny jubileusz*. [Rocznice soborów: Konstantynopolańskiego I i Efezkiego]. „Ład” R. I: 1981 nr 14 s. 4.
106. Obrycki Kazimierz: *Jan Paweł II o św. Bazyliu Wielkim*. „Collectanea Theologica” R. 51: 1981 z. 2 s. 151—156.
107. Obrycki Kazimierz: *Modlitwa za zmarłych u Tertuliana*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 203—205.
108. Obrycki Kazimierz: *Papież Jan Paweł II o Ojcach Kościoła*. „Collectanea Theologica” R. 51: 1981 z. 4 s. 163—164.
109. Paciorek Antoni: *Aktualność egzegezy patrystycznej*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 307—312.
110. Pałacz Ryszard: *Aureliusz Augustyn, czyli filozofia zniewolona*. „Argumenty” 1981 nr 7 s. 9.
111. Pałubicki Władysław: *Kobieta w tradycji patrystycznej*. „Euhe-mer” R. 25: 1981 nr 3 s. 27—42.
112. Piechowski Jerzy: (Rec. z: H.-W. Haussig, *Historia kultury bizantyjskiej*. Wyd. 2 Warszawa 1980). „Nowe Książki” 1981 nr 8 s. 73—75.
113. Pieszczoń Szczepan: *Modlitewne zasady Ewagriusza Pontyńskiego*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 138—140.
114. Pikus Tadeusz: *Próba rekonstrukcji „Itinerarium” Egerii w oparciu o dzieło „De locis sanctis” Piotra Diakona*. „Meander” R. 36: 1981 z. 10 s. 495—507, tab.
115. Piskorska Józefa: *Z rozważań nad „Regułą” św. Benedykta*. [W]: *Postaniec Warmiński, czyli Kalendarz Maryjny na rok 1982*. Olsztyn 1981 s. 164—166.
116. *Działalność naukowa prof. Leokadii Małunowicz (1910—1980)*. „Meander” R. 36: 1981 z. 5 s. 221—228, il.
117. *Program sympozjum*. [W]: *Akta Sympozjum Patrystycznego poświę-*

conego modlitwie starożytnych chrześcijan. Tarnów 19—21 X 1978 r. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 20—22.

118. Prokopowicz Mariusz: *Zagadnienie obecności w tekstach Pseudo-Dionizego Areopagity*. „Studia Philosophiae Christianae” R. 17: 1981 nr 2 s. 232—238.

119. Pryszmont Jan: *Patrystyczna myśl moralna*. „Studia Theologica Varsaviensia” R. 19: 1981 nr 2 s. 121—155.

120. Reczek Józef: (Rec. z: Pitkäräuta Reijo, *Studien zum Latein des Victor Vitensis*. Helsinki 1978 ss. 166). „Eos” Vol. 69: 1981 s. 341—343.

121. Rostkowska Bożena: *X Międzynarodowy Kongres Archeologii Chrześcijańskiej. Saloniki, 28.09—4.10.1980 r.* „Collectanea Theologica” R. 51: 1981 z. 4 s. 177—179.

122. Rulka Kazimierz: (Rec. z: Sozomen Hermiasz, *Historia Kościoła*. Przeł. S. Kazikowski. Warszawa 1980 I. W. „Pax”). „Ateneum Kaptańskie” 1981 z. 432 s. 159—160.

123. Rutowski Bernard: *Walka cesarstwa rzymskiego z najazdami „barbarzyńców” w latach 352—360*. „Meander” R. 36: 1981 z. 3 s. 123—137.

124. Sadurska Anna: *Dzień Pański w kalendarzu chrześcijańskim i jego geneza orientalno-rzymska*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 66—70.

125. Salamon Maciej: *Przydomek „Wielki” w późnoantycznej historiografii łacińskiej*. „Zeszyty Naukowe UJ. Nr 613. Prace Historyczne” 1981 z. 70 s. 107—121.

126. Salij Jacek: *Ze świętym Augustynem rozmowa o Chrystusie*. „W Drodze” 1981 nr 1 s. 16—23.

127. Salij Jacek: *Teologia śpiewu kościelnego w ujęciu św. Augustyna*. „W Drodze” 1981 nr 7 s. 22—29.

128. Senger Basilius: *Święty Benedykt*. Za pozwoleniem autora spolszczył i rozszerzył Jan Kanty Majewski. Warszawa 1981 I. W. „Pax” ss. 141, nlb. 3, 8 k. nlb. il.

129. Simon Marcel: *Cywilizacja wczesnego chrześcijaństwa I—IV w.* Przeł. E. Bąkowska. [Wyd. 2]. Warszawa 1981 PIW, ss. 531, k. nlb. 66 tabl. il., mapy, portr.

130. Skibniewski Mateusz: *Patriarcha Benedykt o sztuce życia*. „W Drodze” 1981 nr 9 s. 70—78.

131. Sochoń Jan: (Rec. z: *Apokryfy Nowego Testamentu*. Pod red. M. Starowieyskiego T. 1: *Ewangelie apokryficzne*. [Przeł. i oprac. zbior.] Lublin 1980). „Więź” 1981 nr 7/8 s. 266—270.

132. Sołowjow Władimir: *Wschód i Zachód w starożytności. Historyczne miejsce chrześcijaństwa*. Tłum. z ros. J. Bankowski. „Znak” 1981 nr 6 s. 734—742.

133. Squire Aelred: *Pytając Ojców*. Przeł. Jan Sulowski. Warszawa 1981 I. W. „Pax”, ss. 257, nlb. 3.

134. Śpidlik Thomas: *La prière en l'Église d'Orient*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 115—128.

135. Staniek Edward: *Komentarz do Pisma Świętego jedną z form modlitwy patrystycznej*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 173—174.

136. Stanula Emil: *Modlitwa w wykładzie teologicznym św. Hilarego z Poitiers*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 175—178.

137. Stanula Emil: *Podsumowanie sympozjum*. [W]: *Acta Sympozjum Patrystycznego poświęconego modlitwie starożytnych chrześcijan*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 257—259.

138. Stanula Emil: *Orygenes w języku polskim*. „Collectanea Theologica” R. 51: 1981 z. 1 s. 142—144.

139. Stanula Emil: *Uwagi na temat znaczenia słowa „medytacja”*

w komentarzach biblijnych św. Hilarego z Poitiers. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 233—238.

140. Starowieyski Marek: *Czczigodna jubilatka* [Seria *Pisma Staro-chrześcijańskich Pisarzy*]. „Tygodnik Powszechny” R. 35: 1981 nr 24 s. 4.

141. Starowieyski Marek: *Encyklopedia augustiańska*. „Collectanea Theologica” R. 51: 1981 z. 2 s. 157—159.

142. Starowieyski Marek: *VIII Międzynarodowa Konferencja Studiów Patrystycznych, Oxford, 3—8 września 1979 r.* [Sprawozdanie]. „Collectanea Theologica” R. 51: 1981 z. 1 s. 144—147.

143. Starowieyski Marek: *Przegląd czasopism: 1. „Analecta Bollandiana” 97: 1979; 2. „Jahrbuch für Antike und Christentum” 22: 1979.* „Collectanea Theologica” R. 51: 1981 z. 2 s. 159—160.

144. Starowieyski Marek: *Przekłady apoftegmatów*. „Collectanea Theologica” R. 51: 1981 z. 1 s. 141—142.

145. Starowieyski Marek: *Publikacje opactwa Bellefontaine dotyczące duchowości wschodniej*. „Collectanea Theologica” R. 51: 1981 z. 1 s. 139—141.

146. Starowieyski Marek: *Starożytność chrześcijańska w „Theologische Realenzyklopädie”*. „Collectanea Theologica” R. 51: 1981 z. 4 s. 165—167.

147. Stępniewska Alicja: (Rec. z: *Metody z Olimpu*, *Uczta* Tłum. S. Kalinkowski. Oprac. E. Stanuła. Warszawa 1980 ATK, PSP t. 24 s. 27—108). „Vox Patrum” 1981 s. 85—88.

148. Strzelczyk Jerzy: *Hiszpańskie państwo Swewów*. „Przegląd Historyczny” T. 72: 1981 z. 1 s. 1—23.

149. Strzelczyk Jerzy: *„Męczeństwo św. Saby”*. „Meander” 1981 z. 1 s. 25—34.

150. Strzelczyk Jerzy: *Stan badań nad dziejami i kulturą Gotów do chwili osiedlenia się na terytorium rzymskim*. „Roczniki Historyczne” R. 47: 1981 s. 115—168.

151. Swoboda Michał: *De Ausonii et Claudiani fragmentis hymnicoprecatorius*. „Eos” Vol. 69: 1981 fasc. 1 s. 83—95.

152. Szafranski Włodzimierz: *Czy rzeczywiście odkryto grób św. Piotra*. „Argumenty” 1981 nr 44 s. 4—5, il.

153. Szymusiak Jan: (Rec. z: *Orygenes, Filokalia*. Tłum. K. Augustyniak. Warszawa 1979 I. W. „Pax”). „Życie i Myśl” 1981 nr 2 s. 135—139.

154. Śrutwa Jan: *Episkopalis audientia w Afryce rzymskiej*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” T. 28: 1981 z. 4 s. 183—188.

155. Śrutwa Jan: *Majątek kościelny i jego funkcja społeczna w Afryce łacińskiej II—V wieku*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” T. 28: 1981 z. 4 s. 5—28.

156. Śrutwa Jan: *Problem modlitwy i pracy w monastycyzmie afrykańskim na przełomie IV/V wieku*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 248—254.

157. Tatar-kiewicz Władysław: *Historia filozofii*. [Wyd. 9]. Warszawa 1981. PWN. T. I: *Filozofia starożytna i średniowieczna*, ss. 386, nlb. 2, 22 k. nlb. portr.

158. Tatar-Próchniak Ewa: *Scena narodzenia Chrystusa w ikonografii wczesnochrześcijańskiej*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” T. 28: 1981 z. 4 s. 189—196.

159. Tröger Karl-Wolfgang: *Gnoza hermetyczna*. Tłum. z niem. „Studia Religioznawcze” 1981 Nr 16 s. 165—190.

160. Tum Danuła: *Egzegeza przypowieści o zagubionej owcy u Ireneusza i gnostyków*. „Collectanea Theologica” R. 51: 1981 z. 4 s. 172—173.

161. Tzekakis Emmanuel G.: *Akustyka wczesnochrześcijańskich za-
bytków w Salonikach*. „Archiwum Akustyki” T. 16: 1981 z. 1 s. 3—12, rys.

162. [Toż, w mutacji ang.]: „Archives of Acoustics” Vol. 6: 1981 no 1 p. 3—12.
163. Weiss Anzelm: *Rola i funkcje prowincji kościelnych w Kościele okresu starożytnego i wczesnego średniowiecza (do VIII w.)*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” T. 23: 1981 z. 4 s. 29—51.
164. Wipszycka Ewa: *Spoteczne aspekty dziejów antycznego chrześcijaństwa*. „Mówią Wieki” 1981 nr 9 s. 1—6, il.
165. Wipszycka Ewa: *Poganie wobec chrześcijańskiej wiary w czasach Cesarstwa Rzymskiego*. „Mówią Wieki” R. 24: 1981 nr 10 s. 5—10 il.
166. Wipszycka Ewa: (Rec. z: Sezomen Hermias, *Historia Kościoła*. Warszawa 1980. Przeł. S. Kazikowski. Warszawa 1980 I. W. „Pax”). „Przegląd Historyczny” 1981 z. 2 s. 321—323.
167. Wojtczak Jerzy: *Quid Firmianus Lactantius de oratione senserit*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 179—180.
168. Wołak H.: *Benedyktyńskie Sympozjum Patrystyczne*. [Sprawozdanie]. „Vox Patrum” 1981 s. 46—48.
169. Wołak H.: (Rec. z: F. Drączkowski, „*Agape*” w pismach Klementa Aleksandryjskiego. Pelplin 1980 WSD, ss. 149). „Vox Patrum” 1981 s. 77—79.
170. Wołski Józef: *Starożytność*. Wyd. 3 popr. i uzup., Warszawa [1979], PWN, ss. 621, nrb. 2 (*Historia Powszechna*, t. 1).
171. Woźniak Jerzy: *Problematyka modlitwy u Afrahata Syryjczyka*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 145—149.
172. Wójcik Władysław: *Znaczenie Modlitwy Pańskiej w nauce Grzegorza z Nyssy*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” T. 8: 1981 s. 141—144.

Czesław Mazur, Warszawa

II. SPRAWOZDANIA

V Międzynarodowy Kongres Studiów Nubiologicznych w Heidelbergu 20—25 września 1982 r.

Piąte międzynarodowe sympozjum poświęcone studiom nubiologicznym odbyło się w Heidelbergu (RFN) w dniach 20—25 września 1982 r. Zostało ono zorganizowane przez Akademię Nauk w Heidelbergu we współpracy z Towarzystwem Studiów Nubiologicznych (Society for Nubian Studies). W obradach sympozjum wzięło udział ponad stu naukowców z całego świata. Bogaty program obejmował wszystkie okresy historii Nubii poczynając od prehistorii aż po późne średniowiecze, które na terenie Sudanu przypada na XVI—XVII wiek.

Szczególnie intensywnie były dyskutowane dwa okresy historii Nubii: prehistoria Sudanu oraz okres chrześcijaństwa. Takie rozłożenie tematyki referatów prezentowanych i dyskutowanych w Heidelbergu jest odbiciem aktualnego stanu badań archeologicznych prowadzonych na terenie Sudanu.

Okresowi chrześcijańskiemu w Nubii (VI—XIV wiek) poświęcono 32 referaty, w których omawiano: najnowsze badania archeologiczne, różne aspekty sztuki nubijskiej w tym okresie (malarstwo ścienne, architekturę i rzeźbę) oraz język staronubijski łącznie z prezentacją nowych tekstów zapisanych zarówno w języku staronubijskim, jak również koptyjskim i greckim.

Aktualnie na terenie chrześcijańskiej Nubii są prowadzone regularne badania na trzech niezmiernie istotnych dla poznania tego okresu stanowiskach: w Qasr Ibrim (Egipt) — jednym z najważniejszych ośrodków politycznych i kulturowych północnej Nubii; w Starej Dongoli — stolicy Nubii; w Soba — centrum politycznym południowego królestwa Alodii. Tak się złożyło, że jedynie badania w Starej Dongoli, prowadzone przez Misję

Polskiej Stacji Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego w Kairze, były reprezentowane w Heidelbergu. Dr Stefan Jakobielski, kierownik ekspedycji, omówił rezultaty badań w Starej Dongoli w ostatnich czterech latach (*Polish Excavations at Old Dongola, 1978—1982*), a dr Włodzimierz Godlewski przedstawił wyniki badań w budowli zwanej meczetem, której jedna z sal na piętrze jest obecnie interpretowana jako sala tronowa królów nubijskich (*Old Dongola. The new investigations*). Z bogatej problematyki badań archeologicznych prowadzonych przez Egypt Exploration Society w Qasr Ibrim zostały omówione przez dr. J. Alexandra, kierownika misji, odkrycia z okresu postchrześcijańskiego (*Spatial organization in an Ottoman frontier fortress: the excavations at Qasr Ibrim*). Nie były niestety omawiane w Heidelbergu wyniki wznowionych w ostatnim sezonie badań archeologicznych w Soba, prowadzonych przez misję angielską z instytutu w Nairobi (Kenia). O wynikach badań w Sayala w Dolnej Nubii, prowadzonych jeszcze w okresie kampanii nubijskiej (1960—1964), a obecnie publikowanych, mówił dr M. Schwartz z Wiednia (*The forthcoming publication of the Christian monuments of Nag esch-Sdema, Sayala*).

Duża grupa referatów była poświęcona różnym aspektom sztuki nubijskiej w okresie chrześcijańskim. Należy tu podkreślić, że większość tych wystąpień bądź bazowała na odkryciach dokonanych przez polską Misję prof. dr. K. Michałowskiego w Faras, bądź uwzględniła osiągnięte tam wyniki. Malowidłom z katedry faraskiej były poświęcone nie tylko polskie wystąpienia, ale były one przedmiotem analizy kilku referatów zagranicznych. Malowidła faraskie od lat intrygują ikonografów swymi niezmiernie bogatymi i bardzo wczesnymi inspiracjami sięgającymi czasów wczesnochrześcijańskich. Ich wartość ikonograficzna jest coraz szerzej doceniana na całym świecie plasując tym samym Galerię Faras w Muzeum Narodowym w Warszawie i zbiory malowideł w Chartumie w centrum zainteresowań. Kompozycja przedstawiająca tronującego Chrystusa w Majestacie wraz z domalowanym w XII wieku przedstawieniem Trójcy Świętej w otoczeniu apostołów z kolekcji warszawskiej była przedmiotem ikonograficznych rozważań prof. G. Galavarisa z Kanady (*Observations on a Faras-Majestas and its relations*). Referat G. Galavarisa wzbudził bardzo szerokie zainteresowanie. Warto podkreślić, że na niezwykłą wartość ikonograficzną tego malowidła jako pierwszy zwrócił uwagę prof. dr T. Dobrzeńcki (*Bulletin du Musée National XX, 1979, n. 2—3*). Malowidłom z Faras poświęciła również swój referat dr M. Martens-Czarnecka (*Repainted murals from Nubia*) omawiając na kilku przykładach wzbogacanie istniejących już kompozycji malarskich o nowe przedstawienia. Najciekawszym przykładem są przemalowania absydy katedry faraskiej, a w szczególności postaci świeckich, króla i dostojników dworu, w kontekście tradycyjnej kompozycji malarskiej absydy w sztuce koptyjskiej i nubijskiej. Ks. G. Vantini z Chartumu omawiał przedstawienie pasterzy na faraskiej kompozycji Bożego Narodzenia, dziś w zbiorach Muzeum Narodowego w Chartumie, w których doszukiwał się inspiracji palestyńskich. Zależności stylistyczne i ikonograficzne malowideł nubijskich były rozważane w kilku innych wystąpieniach. Temat ten tak fascynujący nadal jest jeszcze mało rozpoznany, chociaż zajmowali się już nim tak wybitni znawcy przedmiotu, jak prof. K. Weitzmann. O kontaktach Nubii z Egiptem i Syro-Palestyną mówiła mgr B. Rostkowska (*Pilgrimage of Christian Nubians*). Prof. V. Christides z Tessalonik wskazywał na związki malowideł nubijskich z Cyprem, a zależności tych przedstawień od sztuki koptyjskiej poświęciła swoje wystąpienie M. Rassart-Debergh z Brukseli, omawiając wczesne malowidła odkryte w ostatnich latach w Kellia, w północnym Egipcie, gdzie trwają prace ratunkowe. Również dr E. Lucchesi Palli (*Bemrkungen zu einem Ornament der koptischen und nubischen Kunst*)

dała w swoim referacie przykłady współzależności sztuki koptyjskiej i nubijskiej, szczególnie wczesnej. Prof. P. van Moorsel z Lejdy poświęcił swoje wystąpienie omówieniu malowideł znajdujących się w absydach kościołów koptyjskich i nubijskich (w dolnym pasie kompozycji Matka Boska w otoczeniu aniołów, a w górnej części, konsze, *Majestas Domini*) w świetle wizji, jaką miał patriarcha koptyjski Philotheus (*The Vision of Philotheus: the Coptic and Nubian Apse-Compositions reconsidered*). B. Rostkowska przedstawiła ciekawy zespół malowideł, które znajdowały się we wnętrzu małego kościoła wbudowanego w farański speos w Abu Hoda. Zespół ten był szerzej omawiany po raz pierwszy. Dr S. Jakobielski zwrócił się z apelem o opracowanie pełnej kartoteki malowideł nubijskich i zaproponował Warszawę jako miejsce przechowywania tej dokumentacji.

Bardzo ciekawe wystąpienie prof. T. Baumeistera (*Der Heilige Theodor in Nubien*) było również częściowo związane z ikonografią malowideł nubijskich, w których temat świętego wojownika pojawia się bardzo często.

Faras, którego niezwykła ważność jako ośrodka twórczości malarskiej była stale podkreślana w referatach poświęconych malowidłom nubijskim, stało się również przedmiotem kilku innych wystąpień poświęconych architekturze sakralnej i sepulkralnej.

Szczególnie ważnym wydaje się być w tej problematyce wystąpienie dr. P. Gartkiewicza poświęcone architekturze katedry w Faras. Przedstawił on nową hipotezę rozwoju architektury tej niezwyklej budowli i jej konsekwencje chronologiczne. Hipoteza ta, chociaż wymaga jeszcze dalszych studiów, wzbudziła szerokie zainteresowanie. Główną tezę P. Gartkiewicza jest stwierdzenie, że katedra Paulosa datowana na rok 707 była budowlą trójnawową, a jej rozbudowa miała najprawdopodobniej miejsce w II połowie VIII wieku.

Mgr B. Żurawski omawiał groby biskupów odsłonięte w Faras oraz relikty świadczące o kulcie pochowanych w nich osób. Problem kultu odprawianego na grobach biskupich jest obecnie w centrum zainteresowania w wielu regionach chrześcijańskiej oikumene.

O dekoracji architektonicznej kościołów nubijskich mówiła mgr I. Ryl-Preibisz. Przedstawiła ona typologię kapiteli występujących na terenie Nubii. Na problem ciągłości pracy warsztatów kamieniarskich w Faras pracujących nieprzerwanie od końca III wieku aż po wiek VIII zwrócił uwagę dr W. Godlewski (*The Art of Nobadia in V—VIII century*). Rzeźbione elementy architektoniczne: obramienia okien, otworów drzwiowych, kolumny, kapitele, kraty kamienne są bardzo istotnym materiałem dla poznania sztuki nubijskiej w początkowym okresie chrześcijaństwa i jej związków ze sztuką koptyjską w Górnym Egipcie.

Duża grupa referatów była poświęcona sprawom językowym Nubii chrześcijańskiej. Jest to problem niezmiernie ciekawy, gdyż na tym terenie były stosowane zarówno w tekstach kościelnych, jak i w administracji trzy języki równocześnie: grecki, koptyjski i staronubijski. Najpóźniej z nich wszedł do oficjalnego obiegu język staronubijski, który jest poświadczony w dokumentach dopiero w końcu VIII wieku i później. Język staronubijski jest w dodatku bardzo słabo znany. Po intensywnych studiach prowadzonych nad nim w początkach XX wieku dopiero obecnie mamy renesans badań jemu poświęconych i jest to oczywiście związane z faktem odkrycia większej ilości nowych tekstów zapisanych w języku staronubijskim. W wystąpieniach prof. F. Hintze z Berlina (*Problem der Morphologie des Alt-Nubischen*) oraz dr M. K. Khalil (*Einige Bemerkungen zu Wortschatz und Grammatik des Alt-Nubischen*) były poruszane problemy gramatyki języka staronubijskiego. Dr R. E. W. Thelwall z Północnej Irlandii omawiał miejsce języka staronubijskiego wśród innych języków tej części

Afryki (*Meidob and the Nubian language group*). O tekstach ostatnio zidentyfikowanych wśród dokumentów zapisanych w tym języku mówili G. M. Browne z USA (*New light on Old Nubian: the Serra East Codex*) oraz prof. C. D. Müller z RFN (*Die Homilie über die zwei „Canones von Nikiä“. Analyse und Einordnung eines altnubischen Textes*). Dr G. M. Browne stwierdził, że kodeks z Serre East zawiera tłumaczenie z greckiego oryginału homilii przypisywanej św. Janowi Chryzostomowi (*In venerabilem crucem sermo*) wraz z hymnem do świętego krzyża. Jest to najdłuższy znany nam tekst zapisany w języku staronubijskim.

O języku greckim w Nubii w okresie tuż przed jej chrystianizacją mówił dr T. Hagg z Norwegii (*Blemyan Greek*), a nowo odkryte teksty koptyjskie, stele nagrobne, w Gebel Barkal zaprezentował prof. S. Donadoni z Rzymu (*Three new Christian tomb-stones from Nubia*).

Dr M. Rodziewicz omawiał związki ceramiki nubijskiej z ceramiką odkrytą ostatnio w oazie Charga w Egipcie (*The Christian Pottery in Nubia and Kharga Oasis*). Dr M. Rodziewicz prezentował również ceramikę nubijską z Batn el Hadżar odkrytą przez ekspedycję niemiecką kierowaną przez prof. E. Dinklera.

Tematyce antropologicznej było poświęcone wystąpienie doc. dr E. Promińskiej, która omawiała stan zdrowotny biskupów faraskich na podstawie materiału kostnego odkrytego w Faras.

Włodzimierz Godlewski, Warszawa